

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ו

פרשת ואתחנן

א. כלי יקר.

פרק ג' פסוק כג': **בַּן וְאֶת־חֲנָן אֵל ה' בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר.**
 פֶּרַשׁ רַש"י, אָף עַל פִּי שֵׁשׁ
 לְצַדִּיקִים לְתִלּוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, מִכָּל
 מְקוֹם אֵינָן מְבַקְשִׁים כִּי אִם מִתְּנַת חֲנָן (ספרי
 ואתחנן כג). וְקָשָׁה עַל זֶה, מֵהֵיכָא תִּסַּק
 אֲדַעְתִּין שִׁתְּלוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים שֶׁכָּבֵר
 עָשׂוּ? הֲלֹא לְעוֹלָם אֵין לְאָדָם שׁוֹם חוֹב עַל
 הַקִּבְ"ה, כִּי כָּל הַמְצוֹת שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה אֵין
 זָהָם דִּי הַשֵּׁיב כַּעַל גְּמֻלוֹת כַּעַל יְשׁלָם (ישעיה
 ט"ח) כָּל תְּגַמּוּלוּהִי עָלָיו בְּמָה שֶׁכָּבֵר עָשָׂה לוֹ
 ז', כִּי גָבַר עָלָיו חֲסֵדוֹ מִיּוֹם הַיּוֹלָדוֹ, כְּמוֹ
 שֶׁהָאֲרִיף מִזֶּה בְּסִפּוֹר חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת (שַׁעַר
 הַבְּטָחוֹן פֶּרַק ד'). וְרַז"ל (בְּרֻכּוֹת י'): הָאֲשִׁימוּ אֶת
 חֲזָקָה שֶׁתִּלְּה בְּמַעֲשָׂיו וְאָמַר: "זָכַר נָא אֶת
 אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיךָ בְּאֵמֶת" (מְלָכִים ב' כג),
 וְתִלּוּ לוֹ בְּזִכּוֹת אַחֲרָיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגִנּוּתִי עַל
 הָעִיר הַזֹּאת... וְלִמְעַן דָּוָד עַבְדִּי" (שֵׁם כ"ו), כִּי
 מִן הַשָּׁמַיִם הִרְאֵנוּ לוֹ שֶׁאֵין לוֹ שׁוֹם זְכוּת, כִּי
 כָּבֵר אָכֵלוּ חֲזָקָה, וְנִתְקַיַּם בּוֹ מֵאָמַר: "קִטְנִיתִי
 מִכָּל הַחֲסָדִים" (בְּרַאשִׁית ל"א), כִּי הוֹדָה וְאָמַר
 שֶׁקָּטָן יַעֲקֹב וְדַל בְּמַצּוֹת מִצַּד כָּל הַחֲסָדִים
 שֶׁכָּבֵר קִבֵּל. וְאִיךָ אָמְרוּ: "אָף עַל פִּי שֵׁשׁ
 לְצַדִּיקִים לְתִלּוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים"?
 וְהִרְאִיָּה שֶׁמֵּבִיא מִן פְּסוּק "וְחִנְתִּי אֶת אֲשֶׁר
 אָחִין" (שְׁמוֹת ל"ג) אֵינָה רְאִיָּה לְכָאן, כִּי פְּסוּק
 זֶה אֵין לְמִדִּין מִמֶּנּוּ כִּי אִם שֶׁאָף מִי שֶׁאֵין לוֹ
 זְכוּת הַקִּבְ"ה עוֹשֶׂה עִמּוֹ עַל צַד הַחֲנִינָה, אֲבָל
 מִשֶּׁה שֶׁנֶּעֱנַשׁ בְּחֲטָאוֹ שֶׁלֹּא יִכְנַס לְאֶרֶץ, מֵה
 עֲנִינּוֹ לְפְסוּק זֶה, כִּי הוּא וְדָאֵי גְרוּעַ מִמִּי שֶׁאֵין
 לוֹ לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה.

וְהַתְּשׁוּבָה לְכָל זֶה, שְׁמָה שֶׁאָמְרוּ שֵׁשׁ
 לְצַדִּיקִים לְתִלּוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם
 הַטּוֹבִים, אֵין הַפְּרוֹשׁ בְּאוֹתָן מַעֲשִׂים טוֹבִים
 שֶׁכָּבֵר עָשׂוּ, אֲלֹא בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים שֶׁעֲתִידִין
 לַעֲשׂוֹת, כִּי מִסְתַּמָּא כָּל צַדִּיק אֵינוֹ מְבַקֵּשׁ שׁוֹם
 הַנָּאָה גּוֹפְנִית, כִּי אִם כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵה יִהְיֶה לוֹ
 מְקוֹם לְקִיָּם אֵינוֹ מְצוּה, וְזֶה הַדְּבָר שֶׁדָּרַשׁ רַבִּי
 שְׁכֵלֵאִי: וְכִי לְאָכֵל מִפְּרִיָּה הִנֵּה צְרִיף מִשֶּׁה?
 אֲלֹא אָמַר: הַרְבֵּה מְצוֹת תְּלוּיּוֹת בְּאֶרֶץ (סוֹטָה
 י"ד). וְאִם כֵּן, הִנֵּה לוֹ לְתִלּוֹת בְּקִשְׁתּוֹ בְּאוֹתָן
 מַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעֲתִיד הוּא לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי
 בְּקִשָּׁה זֶה, וְזֶה דְּבַר אֱמֶתִי, שְׁשׁוֹרֵת הַדִּין נוֹתֵן
 שֵׁימְלָא ה' מְשָׁלוֹת לְבוֹ, יַעַן כִּי אֵינוֹ חִפְּץ כִּי
 אִם אֶת אֲשֶׁר חִפְּץ ה' בּוֹ, וְאָף עַל פִּי שֶׁבְּחֲטָאוֹ
 נִקְנַס עָלָיו, מִכָּל מְקוֹם אֵין מַעֲנִישִׁין הַחוּטָא
 לְאֹמַר לָךְ עֲבַד עֲבוּדָה שֶׁהִיא זְרָה אֲצִלְךָ
 לְהוֹסִיף עַל חֲטָאתוֹ פֶּשַׁע. אֲלֹא שֶׁמֵּרַב עֲנָה
 שֶׁבּוֹ לֹא רָצָה לְתִלּוֹת הַשְּׁאֵלָה בְּאוֹתָן מַעֲשִׂים
 טוֹבִים שֶׁעֲתִיד הוּא לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי הַכְּנִיסָה
 לְאֶרֶץ, כִּי אוֹלֵי יִכְנַס וְלֹא יַעֲשֶׂה הַמְצוֹת, וְרַק
 הַהֲנָאָה הַגּוֹפְנִית יִקְבֵּל וְאֶת הַטּוֹב לֹא יִקְבֵּל,
 לְכַךָּ בְּקִשׁ בְּלִשׁוֹן חֲנִינָה, מִתְּנַת חֲנָן בְּעֵלְמָא.
 וְלְכַךָּ נֶאֱמַר "בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר", כִּי עָשָׂה
 שֶׁאֲלָתוֹ "כִּפְאֲשֶׁר הוּא שֵׁם" (בְּרַאשִׁית כ"א), עַל
 דַּעַת הַהוּוֹה, שֶׁעֲדִין אֵין שׁוֹם זְכוּת בְּיָדוֹ, מִבְּלִי
 שִׁישְׁקִיף עַל הַעֲתִיד לְבּוֹא שְׁסוּפּוֹ לְבּוֹא לְיַדִּי
 קִיּוּם מְצוֹת, כִּי שֶׁמָּא יְבוֹא אוֹ לֹא יְבוֹא. לְכַךָ
 אָמַר בְּלִשׁוֹן "וְאֶת־חֲנָן", כִּי הִנֵּה צְרִיף לְבַקֵּשׁ
 חֲנָן עַל הַעֵת הַהוּא כְּאֹמַר.

ואתחנן

priske

1. פרשנו מקשה על רש"י - לפי הסכרי - מה בדיוק אומר רש"י ואל מה תלפנתו de פרשנו?
2. מה דעת ספר חובות הלבבות?
3. מה קרה עם המלך חזקיהו?
4. למה אין ללמוד מן הפסוק עם מה אלא אדרבא?
5. מהי תשובת פרשנו לכל זה?
6. לפי זה מה בדיוק ביקש מה ואיך זה מבוטא בפסוקיט?

* * *

ב. ספורנו עם פירוש הרב י. קופרמן.

בא להציג לפנינו מצוה חדשה בתרי"ג, היא מצות 'בל תוסיף' (ויצוין כי לפירוש המקובל, מצוה זאת היא מצוה מחודשת בחומש דברים, בו כתובה פעמיים - כאן, ולהלן בפרשת ראה יג.ב. לדעת רבינו בויקרא יט,כח; כב,כו כבר הונח יסוד בל תוסיף בחומש ההוא, כך שלדעתו תיחשב המצוה כאן בדברים כ'מצוה מבוארת'). 'בל תוסיף' מופיע כאן כחלק מהותי ממניעת אפשרות היגלות ישראל מארצו, בבחינת לא זו אף זו. כלומר, לא רק שלא תחטאו (דהיינו עבירה על מצוה שלימה), אלא כל סטייה קטנה ('בכל שהוא') תוך כדי שמירת המצוה, סופה להוביל 'לתכלית הקלקול' - 'כי מרעה אל רעה יצאו'. 4. ואתו קלקול הוא אשר יגלה אתכם מהארץ.

פרק ד' פסוק א': (א) ועתה ישראל. מאחר שאמה רואה גזרת האל יתברך להגלותכם אם תחטאו¹, השמרו מחטאו² ושמרו מצותיו בלי תוספת וגרעון³, כי התוספת והגרעון בכל שהוא יביאו אתכם לתכלית הקלקול⁴.

1. כך ש"ועתה" באה לחבר את פסוקנו אל פסוקים כה-כו כפירוש רבינו אודות נחיצות האופציה של גלות. ניש לציין כי רבינו שמר בלשונו על התופעה החריגה בלשון הכתוב, אשר פתח בלשון יחיד ("שמע", ובלשון רבינו 'שאתה רואה') וסיים בלשון רבים ("אתכם", ובלשון רבינו 'להגלותכם אם תחטאו'). עד כדי כך! 2. "שמע אל החוקים ואל המשפטים". 3. לדעת רבינו, פסוק ב אינו

priske

1. כמה מתחבר פסוקנו - לדעת פרשנו - אל הנאמר קודם ולמה זה חשוב?
2. למה נחוצה "האופציה de הגלות"?
3. מה - לפי זה - בא פסוקנו לדרוש מאתנו וואו ללמדנו?
4. למה שנינו "ככל שהוא" הוא כה הרה אסון?
5. מהי 'תכלית הקלקול'?

* * *

ג. רש"ר הירש.

פרק ד' פסוק ה':

שקיבלתם מידיו את תורתכם - לא ראה את ארצכם מימיו, דגלו לא דרכה על אדמתה, הוא רק מסר לכם את התורה, וקברו במדבר הוא החותמת האלוהית לתורה שהוא מסר, והוא המעיד שתורה זו היא נצחית ולא תשתנה. חוקי התורה הם מוחלטים, ואילו אתם וארצכם מותנים. אין חוקי התורה משתנים על פי הגורל המשתנה שלכם ושל ארצכם, אלא גורלכם וגורל ארצכם משתנה על פי נאמנותכם המשתנה לחוקי התורה. עם ספר התורה בידכם הנכם עומדים בגבול הארץ שאתם באים אליה על מנת להגשים בה את התורה במלואה; עם ספר התורה בידכם עתידים אתם לגלות מהארץ באורח זמני, אך לעולמי עד תעמדו כעם שכל ייעודו הוא לחיות למען קיום התורה הזאת. כך תיחללו לרגע שייפתחו לפניכם שערי הארץ, שניתנה לכם למען קיום התורה במלואה. אתם עם התורה, לא עם הארץ, והארץ היא ארץ התורה, וללא תורה היא איננה ארץ ישראל.

(ה) ראה. והרי עוד עובדה נוספת שראיתם אותה בעיניכם: למדתי וגוי לעשות כן וגוי אשר אתם באים וגוי. הנכם רואים שלמדתי אתכם חוקים ומשפטים כמצות ה', על מנת שתקיימו אותם בארץ אשר אתם באים שמה לרשתה. בכך נקבעה עובדה שהיא חשובה ליעדכם ולמשמעות החוקים האלה, והיא המייחדת אתכם ואותם מכל השאר. אתם העם היחיד בעולם שהיו לו חוקים בטרם היתה לו ארץ, וחוקים אלה הם החוקים היחידים שקיומם איננו אמצעי לחיי עם, לעצמאותו ולרווחתו הלאומית הנובעת מן הארץ הלאומית, אלא החוקים הם המטרה של כל אלה. כל עם אחר נעשה לעם על ידי ארצו, ואחר כך הוא יוצר לו חוקים לצורך ארצו; ואילו אתם נהיייתם לעם על ידי התורה וקיבלתם ארץ לצורך התורה. שאר כל החוקים נולדו על ידי סגולתו המיוחדת של העם - התלויה בארצו - ועל ידי הצרכים המשתנים של התפתחותו, ואילו המחוקק שלכם - האדם

ואתחננו

אלף

1. קרא את הפסוקים ה'ח' כרקע להבנת פירושו של פרשנו, מה לדעתו מייחד אותו מכף הצמים ביחס לחוקים?
2. "חוקים בטרת ארץ - המטרה" מה רוצה פרשנו ללמוד מכך?
3. "המטרה היא התורה - קבלתם ארץ לצורך התורה", איך זה פועל לטוב ולמטרה?
4. איך הטרגדיה האישית של משה משתלבת בכך זה?
5. "חוקי התורה מוחלטים - ארצכם מותנית" למה זה מוביל?
6. "לחיות למען קיום התורה" - איך עושים את זה?
7. עם התורה ולא עם הארץ, מה הוא רוצה לומר בכך?
8. התוכף לסכם את צמדתו של פרשנו בכף הנוצץ ליחסו לארץ ישראל ולתנועה הציונית?

* * *

ד. תוספת ברכה.

כבר את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך (ה' ט"ו)
 פירש"י (מחז"ל) כאשר צוך במרה, והוא מה דכתיב בפרשה בשלח (ט"ו כ"ג-כ"ה), ויבאו מרתה שם שם לו חק ומשפט, ודרשו, משפט זה פבד אב (עיין מזה בסנהדרין ג"ו ב'). ומכיון דכתיב כאן: כאשר צוך ה' ולא מיצינו צוי לזה זולת במרה, לכן המובן מן כאשר צוך — במרה.

אמנם צריך באור, הן גם דברות הראשונות בפרשת יתרו נאמרו לאהר הצוי במרה, למה זה לא נאמר בהן במצוה זו מכבוד אב ואם כאשר צוך ה' כמו כאן, והי' מוסב על הצוי במרה.

ואפשר לומר, משום דשם בדברות ראשונות אפשר לפרש, דמצות כבוד אב ואם היא רק מצוה מוסרית הראויה להיות עפ"י הטבע ודרך ארץ, ואינה זקוקה למצוה בפקודה מיוחדת מה' כמו שאר המצות שהטבע והמוסר אין מחייבות אותן, ומה שבא שם הלשון כבוד את אביך ואת אמך, יכול להיות שהוא רק לתוספת חיזוק מוסדות הטבע והוראת דרך ארץ ולא יותר. אך לאחר מעשה העגל (לאחר מתן תורה) שהרגו איש את אביו ואת קרוביו (החוטאים בעגל), כמו שכתוב בענין זה בפ' ברכה (ל"ג ט') האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, ומוסב על המשפט להעובדים את העגל (עיין רש"י שם) — אם כן אפשר לומר, כי הטבע והמוסר לבד אין מספיקים לחיוב כבוד הורים, אחרי שהנסיון הורה כי לעת מצוא מעבירים על טבע ומוסר זה, לכן בא כאן בדברות האחרונות (לאחר מעשה העגל וכל תוצאותיו מפגיעת בנים לאבות) הצוי מכבוד אב ואם, אף כי לא מצד הטבע והמוסר — אך מפני, כאשר צוך ה' ככל מצות התורה, ולכן נתוסף כאן הלשון כאשר צוך ה'.

ומה דכתיב למעלה במצות שבת (פ' י"ב-ט"ו) שמור את יום השבת וגו' כאשר צוך ה' ומוסב גם כן על הצוי שבמרה (עיין בסנהדרין ג"ו ב'), ולא בא לשון זה בדברות הראשונות — אפשר לומר, משום דבראשונות נאמר זכור את יום השבת, וכאן כתיב שמור את יום השבת, ובמרה באו רק פרטי דיני שמירה, ולכן יש לענין ההוא יחס עם הלשון שמור, ולא כן ענין זכירה לא נאמר במרה, ולכן אין להלשון זכור את יום השבת יחס קרוב עם צוי שבמרה, ולכן שם בדברות הראשונות לא נסמך על הלשון כאשר צוך במרה, יען כי הדבור הוא זכור ובמרה בא רק ענין שמירה, אבל כאן דכתיב שמור יש לענין לשון זה יחס קרוב עם הצוי שבמרה, ולכן כאן נוסף הלשון כאשר צוך — במרה, ושם נשמט.

אלף

1. מה קושי מוצא פרשנו בפסוק ואינה מין קושי זה?
2. האם התשובה שצווי זה ניתן במרה מספקת אותך?
3. מה הן הוכחותיו כי אין להסתפק בהיות המצוות מוסריות עפ"י הטבע?
4. איך צוין מצוה הצלף מסייע לו בכך?
5. מה אמר כן התשובות של "כאשר צווק ה' אלוך"?
6. איך הוא מסביר כי עם המצוות שבת יש צורך בתוספת זו?

* * *